

Maksymiuk, Katarzyna

"Palmyra and its Empire. Zenobia's Revolt against Rome", R. Stoneman, Michigan 1995 : [recenzja]

Szkice Podlaskie 9, 278-281

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

R. Stoneman, Palmyra and its Empire. Zenobia's Revolt against Rome, University of Michigan, Michigan 1995, ss. 246+il.

Richard Stoneman nie jest zawodowym historykiem. Wiedzę o Bliskim Wschodzie czerpie z licznych podróży i rozległej literatury. Specyfika jego zainteresowań uwidoczniła się w bogatej bibliografii i szczególnym stylu prezentowanej książki.

W rozdziale 1 „The Syrian Scene” autor przedstawia w założeniu opis geograficzny Syrii. Główną częścią rozdziału jest jednak chronologia rozciągnięcia kontroli nad poszczególnymi miastami syryjskimi przez Rzym. Tutaj też Stoneman pisząc o Palmyrze wspomina kilka postaci biblijnych, nie wyjaśnia jednak podstawowej kwestii jaką jest geneza nazwy Tadmor (u Stonemana- Tamar) i jej związku z określeniem Palmyra. W opisie położenia geograficznego rzymskiej Syrii przeplata nazwy współczesne ze starożytnymi. Podstawowym błędem jest pominięcie znaczenia Syrii jako prowincji rzymskiej. W przedstawieniu Syrii przed rewoltą Zenobii brakuje wykazania specyfiki plemion koczowniczych (autor określa je ogólnie Arabami) i ich stosunku do panowania rzymskiego.

Szlakom handlowym wiodącym przez Palmyrę poświęcony jest rozdział 2. W jego dwóch głównych częściach omówiony został handel towarami luksusowymi sprowadzanymi ze Wschodu: przyprawami i jedwabiem. Wymienione zostały poszczególne przyprawy, droga ich transportu i przypuszczalne ceny. W części poświęconej handlowi jedwabiem zawarty jest opis produkcji i potraktowane dość pobieżnie stosunki krajów Bliskiego Wschodu z państwem chińskim. Rozdział ten nie wnosi nic nowego do ogólnej wiedzy na ten temat. Warto by go uzupełnić o kwestię stosunku Sasanidów do Palmyry, ponieważ na terytorium perskim przecinały się szlaki kupieckich karawan. Poza tym, jeśli autor poświęcił podrozdział wielbłądom, to powinien umieścić w nim informacje na temat hodowli i wykorzystania ich nie tylko w handlu, lecz i wojsku, a nie podkreślić tylko, że są to zwierzęta pustynne.

Rozdział „Of Temples, Tribes and Taxes” przedstawia gospodarkę Palmyry. Szczególną uwagę Stoneman zwraca na „Taryfę celną” i rozwój budownictwa (przede wszystkim sakralnego) w czasie rzymskiej dominacji. Ten rozdział również wykazuje pewne braki. Autor praktycznie nie wykorzystał prac polskich archeologów (K. Michałowski, M. Gawlikowski), na których prace powołuje się w przypisach. Układ rozdziału nie został zbyt dobrze przemyślany, a podstawowym jego mankamentem jest to, że autor nie potrafił wykazać specyfiki religii palmyreńskiej i odmienności kultów wschodnich w porównaniu z religią rzymską.

Fragment poświęcony Odenatowi, choć w pełni uzasadniony jeśli spojrzeć na część następną pracy, burzy układ i tak dość niespójnego rozdziału.

W kolejnym 4 rozdziale Stoneman przytacza chronologię rzymskich kontaktów zbrojnych na Wschodzie, zaczynając od wojen z Partami. Następnie nawiązuje do zmiany dynastii w Iranie w III w. n. e. i problemu kryzysu Imperium Romanum. Jednak nawet w opisie działań zbrojnych Odenata nie wyjaśnia roli Palmyry w konflikcie rzymsko-perskim. Głównym założeniem polityki rzymskiej ma być według autora obrona granic wymienionych w testamencie Augusta. Wydarzenia opisane są w sposób kronikarski, zaś autor nie zwraca uwagi na czynniki ideologiczne jakie pojawiają się w propagandzie zarówno rzymskiej jak i perskiej.

Pisząc o państwie Sasanidów nie wystarczy wymienienie władców, powinno się zaznaczyć jak zmiana władzy w Iranie miała wpływ na konflikt z Rzymem. Należałoby omówić ekspansywną politykę Sasanidów, która w znacznej mierze ułatwiła dojście Zenobii do władzy w Palmyrze. Stoneman słusznie zwraca uwagę na działalność Maniego, jednak nie potrafi wykazać skutków tej działalności.

Rozdział 5 zawiera opis rodziny i dworu Zenobii, przy czym na szczególną uwagę zasługuje próba przedstawienia opisu zewnętrznego Palmyrenki.

Bez wątplenia część ta nie powinna nosić tytułu „Warrior Queen”. Układ tej partii i jej treść mijają się z nagłówkiem. Autor zamiast pisać o potomstwie Odenata i genezie jego imion powinien bardziej zainteresować się samą Zenobią. Ważne jest tu jednak zasygnalizowanie pozycji kobiet na Wschodzie. Wśród licznych „księżniczek” Zenobia do momentu rewolty nie jawi się jako ktoś wyjątkowy. Stoneman powinien podkreślić tutaj wspaniały instynkt polityczny (wybranie odpowiedniego momentu i właściwych ludzi do przeprowadzenia rewolty) Zenobii. Nie potrzebowała ona bowiem talentów wojskowych, jeśli potrafiła zjednać sobie dowódcę tej miary co Zabba.

Ciekawym fragmentem rozdziału jest opis pałacu Zenobii. Wprawdzie autor wykorzystuje w rozdziale tym źródła archeologiczne i numizmatyczne, niestety materiał numizmatyczny został użyty wyrywkowo, bardziej dla podparcia tez autora niż dla przedstawienia go czytelnikowi.

W rozdziale 6 Stoneman opisuje otoczenie Zenobii, wymieniając Kasjusza Longinusa, jako człowieka mającego olbrzymi wpływ na jej działania. W tekście brakuje przedstawienia poglądów filozofa i konkretnych przykładów oddziaływania ich na Zenobię.

Rozbudowany podrozdział poświęcony religii w Syrii w III w.n.e., miałby swoje uzasadnienie, gdyby wystąpienie przeciw Rzymowi miało podłoże religijne, zaś wspomnianie o poglądach religijnych Juliana Apostaty nie mieści się w ramach czasowych książki. Autor powinien raczej rozwinąć tu swoją tezę o sympatiach żydowskich Zenobii.

Głównym rozdziałem pracy jest „Revolt in the Desert”. Jest on próbą rekonstrukcji wydarzeń 2-jej połowy III w. na Wschodzie. Zawarty jest

w nim opis podbojów Palmyry, biografia Aureliana i ostateczne starcie cesarza z Zenobią. Według jednej z tez przedstawionych przez autora Zenobia dążyła do przejęcia tronu Imperium Romanum (wzorując się na syryjskich księżniczkach z dynastii Sewerów) przez poślubienie Aureliana lub gdyby to okazało się niemożliwe miała uzyskać władzę w wyniku wystąpienia zbrojnego. Tezy te są mało prawdopodobne, zaś wystąpienie Zenobii należy traktować raczej jako próbę utworzenia samodzielnego państwa na Wschodzie.

W tej części pracy brakuje odpowiedzi na pytania: jaki był stosunek rzymskich legionów na wschodzie do Zenobii i jaka rolę w działaniach zbrojnych odegrała pomoc udzielona Zenobii przez państwo perskie?

W rozdziale 8 Stoneman opisuje triumf Aureliana w Rzymie, pomija jednak najważniejszy problem, a mianowicie to, że warunkiem przejścia przez *via sacra* było pokonanie wroga zewnętrznego (np. Sewer nie odbył triumfu po pokonaniu Pesceniusza Nigra). Autor nie odpowiada na pytanie jaki stosunek mieli do wystąpienia Zenobii Rzymianie i czy można traktować jej wystąpienie jako wewnętrzną sprawę Rzymu?

W podsumowaniu pracy zabrakło wyjaśnienia dlaczego Aurelianus zburzył Palmyrę. Jeśli miasto miało olbrzymie znaczenie dla handlu i obronności granicy wschodniej Imperium, czy nie wystarczyło umieścić w nim załogi rzymskiej? Poza tym Stoneman nie wspomina o działaniach Sasanidów, którzy byli żywo zainteresowani konfliktem Zenobii z Rzymem.

Stoneman uzupełnił pracę dodatkami, w którym opisuje w jaki sposób legenda Zenobii została podjęta we współczesnej literaturze, tablicą chronologiczną, indeksem, zdjęciami i mapami. Elementem, który należałoby poprawić są mapy. W niedopuszczalny sposób autor przedstawił granicę Rzymu i Iranu (mapa 4, s. 87), umieszczając na mapie państwa współczesne (Związek Radziecki, Turcję, Irak). Natomiast zamieszczenie obok zdjęć ruin miasta ich ilustracji miałyby uzasadnienie, gdyby ilustracje były rekonstrukcją zniszczonych budowli.

W bibliografii autor pomija kilka podstawowych pozycji dotyczących historii III w., np. liczne prace E. Kettenhofena, M. L. Chaumont czy Ph. Gignoux.

Podstawowym błędem Stonemana jest potraktowanie wydarzeń w Palmyrze jako ważnego epizodu w historii Rzymu. Autor nie dostrzega tutaj próby utworzenia samodzielnego państwa arabskiego. Specyfikę Palmyry, jej odmienność w odniesieniu do Rzymu można zauważyć jedynie w partiach dotyczących religii i architektury miasta. Palmyra jest według autora jedynie „portem przeładunkowym” i bastionem obrony Rzymu. Stoneman nie porusza problemu kontaktów Palmyry z Iranem, nie omawia stosunku Iranu do handlu palmyreńskiego, ani pomocy zbrojnej udzielonej Palmyrze przez Szapura I przeciwko Aurelianowi.

Główny rozdział poświęcony wystąpieniu Zenobii jest jedynie próbą rekonstrukcji wydarzeń, bez głębszej analizy ich przyczyn.

Praca ta, mimo tego, że trudno jest zaliczyć ją do pozycji ściśle naukowych, byłaby dość dobrym zebraniem ogólnej wiedzy o Palmyrze i wydarzeniach na Wschodzie w III w., gdyby uzupełnić w niej wątek irański i usunąć częste cytaty z pracy E. Gibbona, *The Decline and Fall of the Roman Empire*, London 1776, która (przy całym szacunku dla autora), jest już nieco przestarzała.

Katarzyna Maksymiuk

Instytut Historii Akademii Podlaskiej w Siedlcach